

Commemoracions verdaguerianes a l'exili europeu i iberoamericà el 1945 i 1952¹

Llorenç Soldevila
(Universitat de Vic)

Malgrat la proximitat de l'acabament de la Guerra d'Espanya, el 1939, foren moltes i diverses les commemoracions verdaguerianes que es dugueren a terme a l'interior del país. I això, tant per part dels guanyadors de la contesa, amb l'ànim de rentar la cara de la seva suposada catalanitat, com pels perdedors que es quedaren, la majoria lligats a grups eclesiàstics més o menys catalanistes. En el present treball ressenyarem documentació apareguda a *Quaderns de l'exili* de Perpinyà i en dues publicacions de Madrid, de la qual no disposàvem en el moment de redactar un estudi anterior.² A l'exterior del país, tant a l'exili europeu, especialment a París i, sobretot, a Sud-amèrica, les edicions i actes a l'entorn de la figura de Verdaguer foren significatius. Els exiliats, en general, prengueren l'estela mítica del poeta com una bandera dels derrotats per afermar la catalanitat malgrat l'ensulsiada bèl·lica.

Concretament a Madrid, la revista *La Estafeta Literaria*³ li dedicà les dues pàgines centrals i el *Boletín de la Real Academia Espanyola*⁴

1. Vull fer públic el meu agraïment a Albert Manent, sense l'ajut del qual aquest estudi hauria estat incomplet i molt més difícil de fer. També vull fer palesa la col·laboració de Jordi Amat pel que fa a notícies puntuals de Barcelona i Bogotà. Aquest treball forma part del projecte de recerca FFI2008-04830/FILO, finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación.

2. L'estudi d'aquesta contesa l'he publicat a «Contribució a l'estudi de les commemoracions verdaguerianes de 1945 als Països Catalans». Dins: *Miscel·lània Ricard Torrents. Scientiae patriaeque impendere vitam*. Vic: Eumo Editorial, 2007, p. 529-547.

3. *Estafeta literaria*. Madrid, núm. 26, p. 16-17.

4. Tomo XXIV. Cuaderno CXVI, septiembre-diciembre de 1945, p. 353-414.

una bona part del seu contingut, segurament sota la iniciativa de l'acadèmic i verdaguerista Llorenç Riber, molt afecte al nou règim. També es féu un acte oficial, amb una missa pontifical, en la qual la comissió era presidida per Gabriel Arias Salgado, sostsecretari d'Educació Popular del govern espanyol.⁵

A l'exili francès

A Perpinyà en les pàgines de la recent creada revista *Quaderns* es publiquen notes sobre el centenari a França, especialment del comitè organitzador del que acabarà essent la miscel·lània parisenca (editada per Ragasol), i a Barcelona.⁶ A més de donar la composició del comitè de Barcelona, hi assenyala la presència de Martí de Riquer, Tomàs Carreras i Artau i Luis de Caralt com a «tristes comparses, [que] fan figura de convidats.» I remarquen: «allò que sorprèn, si tinguéssim encara reserves de sorpresa, és que els *camarades* vulguin homenatjar un home que fou representació d'una llengua que ells han perseguit, persegueixen i si poguessin perseguirien, amb un delit digne de millors empreses; d'una llengua que han injuriat qualificant-la de *dialecto bárbaro y malsonante*. En llur indignència mental, ho expliquen dient que Verdaguer és important sota un aspecte purament folklòric.» Dos mesos després, Josep Maria Corredor publicava un article en el qual intentava emmarcar l'obra de Verdaguer en el context romàntic europeu.⁷

Quaderns també es va fer ressò dels actes que s'organitzaren a Perpinyà, el diumenge 27 de maig, per tal de commemorar l'efemèride. Tot començà amb una missa presidida pel bisbe de la diòcesi, amb la participació del monjo montserratí Narcís Xifra i Riera. Pau Casals, acompanyat a l'orgue, hi interpretà peces de Corelli, Tartini, Bach i el «Cant dels ocells». A les 11, s'inaugurà la nova placa que indicava el carrer que la ciutat havia dedicat amb anterioritat a Verdaguer i es ballaren sardanes davant del casal de Catalunya,

5. GASSOT BALLEST, Olívia. «Verdaguer, Maragall, Riba, Espriu: l'evolució de la imatge de poeta nacional durant la postguerra». Dins: *L'escriptor i la seva imatge*. L'Avenç, 2006, p. 271-298, nota 10.

6. *Quaderns*, 3, març de 1945, p. 37-38.

7. *Quaderns*, 5, maig de 1945.

a càrrec de la cobla Corties-Mattes, de Ceret. A la tarda, hi hagué una festa literària a la Sala Aragó presidida per Mestre Fabra. Hi pronunciaren parlaments Joan Alavedra, Antoni Rovira i Virgili, Fèlix Mercader, alcalde de Perpinyà, i Pompeu Fabra. La senyoreta Aminda Valls i els senyors Torrents i Puigvert llegiren poesies de Verdaguer. A la nit, hi hagué un ball molt concorregut a la sala de l'«Union des Commerçants». La nota acabava amb l'èplicit: «En resum: una festivitat en la qual l'agredolç del goig i l'enyorança fou el seu principal encís.»⁸ En la mateixa pàgina, s'hi publicava sota el títol de «Profanació», signat per les inicials C. A., un comentari ideològic amb una detallada descripció dels actes que el mes de maig de 1945 se celebraren a Folgueroles amb el beneplàcit del règim franquista, sota la direcció de governador civil Correa y Veglison. La nota acabava amb aquestes contundents paraules: «Per això, aquesta commemoració insincera i no sentida és, més que un greuge, una profanació».

A París, on el 1945, Eduard Ragasol, lligat a Acció Catalana, havia creat una editorial amb el seu nom, edità la *Miscel·lània Verdaguer*.⁹ Fou compilada sota la batuta de Lluís Nicolau d'Olwer i editada sota la direcció tècnica de Rafael Tasis. El tiratge s'enlestí significativament el 15 d'octubre de 1946, just quan es complien sis anys de l'afusellament del president Lluís Companys a Montjuïc. De fet, va ser la materialització de la commemoració oficial a l'exili, car es muntà una comissió sota el patronatge del President de la Generalitat Josep Irla amb un Comitè d'Honor i un d'Organitzador, ambdós d'ample espectre ideològic.¹⁰

L'incipit era prou explícit, després de glossar la figura de Verdaguer, s'hi deia: «Els catalans dispersats per la gran tragèdia que colpia llur pàtria expressen en aquest tribut de gratitud i admiració al gran poeta llur fe i llur esperança en els destins de Catalunya.» És, de fet,

8. *Quaderns*, 6, juny de 1945, p. 35.

9. *Miscel·lània Verdaguer. Antologia de poesia i prosa de Mn. Jacint Verdaguer*. París, 1946. 231 p.

10. El Comitè d'Honor el formaven: Pompeu Fabra, Joan Amade, mossèn Carles Cardó, Pau Casals, Pere Fouché, Ventura Gassol, Joan A. Güell, Rafael Patxot i Jubert, Josep Sebastià Pons i Antoni Rovira i Virgili. El comitè organitzador el componien: Joan Alavedra, Just Cabot, Melcior Font, Armand Obiols, Nicolau M. Rubió, Alfons Serra-Baldó, mossèn Joan Tarré i Sans i Rafael Tasis.

juntament amb el número més necrològic que li dedicà *Catalunya*, de Buenos Aires, un dels dos primers intents de sistematització i anàlisi acadèmica de l'obra verdagueriana després de la mort del poeta.

Una «Recordança» de Lluís Nicolau d'Olwer, amb un to força reivindicatiu, especialment quan l'associa al moviment obrer arran de l'enfrontament amb el poder, obre la miscel·lània, que conté dues antologies verdaguerianes, la de poesia, a càrrec de Melcior Font, i la de prosa, de Rafael Tasis. Mentre que sobre la poesia ja hi havia sobretot el referent de la de Carles Riba, pel que fa a la prosa, després del llibre de Josep M. Capdevila, de 1936, que va tenir poca incidència, és un nou intent de reivindicar-ne la importància.

La resta d'aportacions, per una banda, volen tenir el simbolisme de l'homenatge i, per l'altra, són aportacions més o menys acadèmiques, reblades per una bibliografia del centenari i d'un calendari d'actes commemoratius celebrats a França.

De totes les conferències, la més destacable científicament és la de Carles Riba, «Centenari de Jacint Verdaguer», que, després de l'ostracisme noucentista, resitua el paper cabdal del poeta en la recuperació de la nostra llengua literària. L'aportació de Josep Maria de Sagarra, «Mossèn Cinto, poeta nacional», passarà, anys després, a formar part del llibre que dedicarà al poeta.¹¹ Jean Amade, amb «Jacint Verdaguer et le Roussillon», i Josep Sebastià Pons, amb «La Fée de Miranda (Jaubert de Réart et Verdaguer)», elaboren dues aproximacions de l'obra verdagueriana a les terres catalanes del nord. Per la seva banda, Carles Cardó hi tracta del paper salvador de la llengua; Emili Granier-Barrera, de la prosa; Nicolau Maria Rubió, de l'enyorança verdagueriana a partir de *L'Atlàntida* i *Canigó*; Pau Casals li dedica una partitura i Ventura Gassol, un sentit poema.

Possiblement, les aportacions més innovadores, a banda de la de Riba, són: la de Josep Valls, que hi publica la partitura composta sobre el poema de «Lo violí de Sant Francesc» i hi fa una primera aproximació a les musicacions fetes sobre textos del poeta, i la d'Alfons Serra-Baldó que indaga sobre les tècniques de composició verdagueriana.

11. Aquesta conferència fou recollida anys després amb un altre text memorialístic de Sagarra sobre el poeta a: *Verdaguer, poeta de Catalunya*. Barcelona: Aymà Editora, 1968, p. 13-40.

D'especial utilitat és la relació del calendari d'actes commemoratius duts a terme en terres franceses. Es lamenten que la informació sobre les celebrades a Amèrica no els ha arribat a temps. Si deixem de banda la ja esmentada celebració de Perpinyà, se'n celebren tres a Tolosa de Llenguadoc l'1, el 15 i el 27 de maig de 1945, respectivament al Gran Amfiteatre de la Universitat,¹² a la Biblioteca Universitària¹³ i al Teatre Conservatori.¹⁴ Dos actes més es duen a terme a Montpeller, el 13 d'abril i el 31 de maig,¹⁵ un a Marsella (27 de maig),¹⁶ a Montalban (27 de maig)¹⁷ i a París.¹⁸ S'impartiren també conferències a diferents punts de l'estat francès: París, 11 de maig, a la Sala del Cafè Voltaire, a càrrec de R. Lesaffre i Ramon Xuriguera; Marsella, 13 de maig, a l'Association Félibréenne Prouvenço, a càrrec de Pere-Joan Roudin; Bordeus, 6 de juny, al Casal Català a càrrec d'Emili Granier-Barrera que repetí a Nimes (15 de juny), Montpeller (16 de juny) i Tolosa de Llenguadoc (24 de juny). A més a més, es feren tres emissions radiofòniques especials de la mà de Ventura Gassol (7 de maig, Radio Sottens, Suïssa, en francès); Rafael Tasis (17 de maig, Radiodiffusion Française, emissió per a l'Amèrica Llatina en castellà) i Alfons Serra-Baldó (16 de juny, Ràdio Tolosa, en francès i català.)

12. Amb una conferència en francès de Josep Sebastià Pons i la recitació de poemes.

13. Una exposició de les obres completes de Verdaguer i dels autors catalans de la Renaixença.

14. Acte organitzat pel Casal Català amb parlaments d'Ismaël Girard, Camila Soula, Ambrosi Carrion, Alfons Serra-Baldó i el pare Narcís Xifra. Hi hagué també recital de poemes.

15. El primer al Casal Català amb una conferència d'Emili Vigo i recital de poemes de Reis Bertal i Victor M. Torres. En el segon, al Gran Amfiteatre de la Facultat de Lletres, hi intervingueren Joan Amade, Humbert Torres, Pierre Azema i Augustin Fliche

16. Acte organitzat per l'Institut d'Études Occitanes et le Comité Pays d'Oc-Catalogne, amb una conferència en francès de Pierre-Jean Roudin.

17. Celebrat a la Sala de reunions de la Cambra de Comerç, organitzat pel Casal Català de Montalban amb parlaments de Francesc Marcel, Georges Machicot, Joan Baptista Xuriguera i Pere Gardes.

18. Acte organitzat per Cultura Catalana, celebrat a la Sala de l'Hotel des Sociétés Savantes amb parlaments de Salvador Valls, Ramon Xuriguera, Just Cabot, Nicolau M. Rubió i Lluís Nicolau d'Olwer. S'hi llegí també un assaig d'Antoni Rovira i Virgili.

Encara, hem de parlar d'una recordança publicada a *La Revue de Belles-Lletres*,¹⁹ a Friburg, Suïssa, sota el mecenatge de Rafel Patxot, amb uns mesos de retard. Contenia un article de mossèn Carles Cardó i dos poemes de Verdaguer traduïts per Ramon Sugranyes. També tenim notícia d'aportacions semblants a *Per Catalunya*, de Niça, i a *Foc Nou*, de Tolosa de Llenguadoc.

A Mèxic

El ressò que l'efemèride tingué a Mèxic es basà en les diverses publicacions que hi havien endegat els catalans exiliats. Així, a *Quaderns de l'exili*, Josep Pijoan va publicar un comentari sobre els manuscrits de Verdaguer arran de l'edició a Mèxic del llibre de Joan Moles sobre el poeta.²⁰ En el número següent, s'hi reproduïren diversos textos verdaguerians.²¹

A *Lletres* li dedicaren bona part d'un número. S'obria amb «Mossèn Cinto i l'adolescent», d'Avel·lí Artís, en el qual rememora l'empremta que els va causar, a ell i a la seva colla de joves ideològicament distants del poeta, la figura, l'obra i la llengua de Verdaguer. Seguia l'escrit un breu fragment d'*En defensa pròpia*, en què s'explicitava el paper caïnita del cosí Verdaguer Callís en tota la caiguda del poeta. S'hi reproduïen, a més a més, «Plany d'Hesperis», fragment de *L'Atlàntida*, i «El violí de Sant Francesc», del llibre *Sant Francesc*.²²

El Poble Català es va fer ressò de l'efemèride amb un article sense signar, «Els catalans commemoren a l'exili el centenari del naixement de Jacint Verdaguer». L'acte central de la commemoració es va dur a terme a l'Orfeó Català, el dia 26 de maig, a les 10 de la nit, amb un discurs de Carles Salà, director de la publicació i aquell mateix dia per les ones de Radio Mil es va emetre el «Cant de la Senyera», una

19. *Revue de Belles-Letres*, març de 1946.

20. «Els manuscrits de mossèn Cinto». *Quaderns de l'exili*, núm. 12 (febrer de 1944-març/abril de 1945), p. 11-12; veg. aquest article també a Anna M. BLASCO. «Josep Pijoan i Jacint Verdaguer». *Anuari Verdaguer 1993-1994*, p. 318-321.

21. «El centenari de Jacint Verdaguer». *Quaderns de l'exili*, núm. 13 (febrer de 1944-març/juny de 1945 [sic]), p. VIII-IX.

22. *Lletres*, núm. 6, juny de 1945, p. 1-4.

glossa sobre el poeta a càrrec de Josep Carner i la lectura d'Agustí Bartra d'un breu estudi sobre el poeta.²³

A Santiago de Xile

El nucli d'exiliats a Santiago de Xile es féu ressò de la commemoració de 1945 des de les pàgines de *Germanor*. Així en el número de maig dediquen una pàgina en la qual reproduïxen una foto gran de la pintura feta per Fernando Álvarez de Sotomayor, director que fou del Museu de Belles Arts de Santiago, que fou regalada al Centre Català en una vetllada memorable celebrada el 1913. En aquesta vetllada, hi participà Margarida Xirgu i un cor de veus catalanes que va cantar «L'emigrant», dirigit per Abel Castanyer.²⁴ En el mateix número apareixia un comentari signat per D. G. (probablement Domènec Guansé) sobre el llibre *Mossèn Cinto*, de Joan Moles i Ormella, acabat de publicar a Mèxic per Avel·lí Artís.²⁵

El mes de juny, a proposta de Francesc Trabal, es comença a parlar d'erigir un monument a Verdaguer a Santiago. Trabal suggeria l'emplaçament amb una font sota d'un salze, en remembrança a la mítica Font del Desmai.²⁶ Sembla que la proposta tingué força ressò fins i tot més enllà dels cercles exiliats. Així, en parlaren en les emissions d'*Hora catalana*, al *Noticiari Català*, però també el publicista gallec Ramón Suárez Picallo des de la pàgina espanyola de *La Opinión* o l'escriptor xilè Santiago del Campo a través dels micròfons de Ràdio Agricultura. Es donava notícia que el projecte havia estat encomanat a l'arquitecte català Germà Rodríguez Arias i que el Centro Chileno-Catalán de Cultura havia acordat patrocinar la iniciativa i dur a terme una solemne sessió acadèmica en homenatge al poeta de Folgueroles.²⁷

23. *El Poble Català*, núm. 29 (juny de 1945), p. 4.

24. *Germanor*, núm. 495 (maig de 1945), [p. 16 bis].

25. *Ibídem*, p. 21 i 22.

26. «Jacint Verdaguer ha de tenir un monument a Santiago». *Germanor*, núm. 496 (juny de 1945), p. 19.

27. «El monument a Jacint Verdaguer». *Germanor*, núm. 497 (juliol de 1945), p. 11.

De l'erecció del monument també se'n féu ressò el *Noticiari Català* en una breu nota on s'explicava que es volia dedicar un bust a Verdaguer. La idea, segons s'explica, va ser llançada per Trabal des de la gasetta *La Semana literaria*, òrgan del P.E.N de Xile.²⁸ Encara uns mesos després, a les pàgines del *Noticiari*, apareixerà un article signat per A. Laietà parlant de *L'Atlàntida* relacionada amb la festa del 12 d'octubre i una nota informativa sobre la celebració d'una vetllada en homenatge a Verdaguer a la Universitat de Xile.²⁹

L'esmentada sessió es dugué a terme el mes d'agost a la Sala d'Honor de la Universitat de Xile i la tenim també descrita a les pàgines de *Germanor*. Segons el cronista, hi «va concórrer un públic nombros i selecte i que va tenir la virtut de reunir els catalans de les més diverses tendències». Hi pronunciaren sengles conferències Mariano Latorre i Xavier Benguerel. Segueix el cronista: «va participar-hi l'Orfeó Català, que donà una major significació i solemnitat a l'acte, amb la interpretació, sota la direcció del mestre Ricard Fabregat, dels himnes nacionals de Xile i Catalunya, de 'L'emigrant' i altres cançons de Verdaguer.»³⁰

També tingué un mínim ressò la commemoració del centenari de la mort amb un editorial molt sentit.³¹

A Buenos Aires

Molt més intensa i variada pel que fa a col·laboracions periodístiques fou la commemoració en el nucli d'exiliats a Buenos Aires. La revista *Catalunya* ja en els números de març i abril, anunciava que preparava un número extraordinari per tal de commemorar l'efemèride.³²

28. *Noticiari Català*, 15 de juny de 1945, p. 5.

29. *Noticiari Català*, 30 de setembre de 1945, p. 2 i 5.

30. «Homenatge a Jacint Verdaguer en el centenari de la seva naixença». *Germanor*, núm. 499 (setembre de 1945), p. 26-30.

31. «Homenatge a Jacint Verdaguer». *Germanor*, núm. 576-577 (juliol-agost de 1952), p. 1-2.

32. «El centenari de mossèn Cinto». *Catalunya*, núm. 172 (març de 1945), p. 23 i «Centenari de Verdaguer: 1845-1945». *Catalunya*, núm. 173 (abril de 1945), p. 27.

El número aparegué el mes de maig³³ amb una portada dibuixada per Lluís Macaya. S'obria amb una «Oda a Jacint Verdaguer», d'Agustí Esclasans. Malgrat que en una mena de justificació es deia que «En temps normals el centenari de Verdaguer hauria estat un altre alçament magnífic [...] Ara l'homenatge esplendorós li havem de retre des de l'exili.» El número era d'una gran magnificència, especialment per les il·lustracions i fotografies, moltes d'elles difícils d'obtenir en les circumstàncies que es vivien. Si bé, tal com també es deia en la justificació-presentació, els resultats eren més fruit de l'entusiasme que no pas de la recerca acadèmica, el conjunt de col·laboracions feien un panorama tant o més complet que el facilitat per la *Miscel·lània Ragasol* de 1946. Les col·laboracions abasten totes les facetes de l'escriptor: «Vida i obra de mossèn Jacint Verdaguer», de Ramon Pujals (p. 6-7); «Popularitat de Verdaguer», Pere Mas i Perera (p. 8); «Musicacions de Verdaguer», Guifre (p. 10-11); «Les quatre cordes poètiques de Verdaguer» (p. 12-15);³⁴ «La malaltia de Mossèn Cinto», de Josep Falp i Plana (p. 16-18); «Record de mossèn Cinto», de Ramon Vinyes (p. 19); «Verdaguer i L'Atlàntida», de Ramon Escarrà (p. 21-23), «El meu mossèn Cinto», de Manuel Serra i Moret (p. 24-25); «La primera edició de *L'Atlàntida* obra dels catalans d'Amèrica», de Josep Lleonart Jiménez (p. 26-28); «Records íntims», de Francesc M. Masferrer (p. 32-34); «Les exèquies del poeta» (p. 29-31);³⁵ «Mossèn Cinto, l'adolescent», d'Avelí Artís (p. 35) i «Alguns records de mossèn Cinto», de Jaume Pahissa (p. 36). El número es cloïa amb un recordatori de les tres altres ocasions anteriors que Verdaguer havia estat homenatjat a Buenos Aires.³⁶

33. *Catalunya*, núm. 174 (maig de 1945), 37 p.

34. La Patriòtica, amb «L'emigrant» i «Les barres de sang»; l'èpica amb el fragment de «La Maleïda» de *Canigó*; la Lírica amb «Per què canten les mares?», «La mort de l'escolà» i «La cegueta» i la Mística amb «Jesús Infant», «A Jesús sagramentat» i «Enyorança».

35. Amb la reproducció de les notes de dol de Margarita Xirgu, Maria Barrientos, Conxita Badia i Gràcia B. de Llorenç.

36. El 1909, any en què es creà el casal Català, amb una conferència de Ricard Monner i Sans. El 15 d'agost de 1913, amb un festival per recaptar fons a profit del monument que se li pensava erigir a Barcelona, amb el conferenciant Joan Mas i Pi. I, finalment, el 21 de juny de 1919, amb motiu de la col·locació d'un retrat seu a la galeria de catalans il·lustres del casal. En aquesta ocasió el conferenciant fou Jeroni Zanné i Rodríguez.

El següent número de *Catalunya* publicava la crònica del festival d'homenatge organitzat pel Casal de Catalunya a la sala del Teatro Presidente Alvear. La sala era «curulla de concurrència de famílies catalanes, i a on no hi mancaven gran nombre d'argentins i qualificada representació de gallecs i bascos.»³⁷ Les diferents actuacions van córrer a càrrec dels Cors del Teatro Colón, la recitadora Berta Singerman, l'actor Enrique de Rosas, l'Orfeó Català, Concepció Badia, Margarida Xirgu, els mestres Pahissa i Sunyer i mossèn Marcel·lí Boixader, que va dissertar sobre la personalitat de Verdaguer. De les fotos que acompanyen el reportatge crida molt l'atenció una estàtua de cartró pedra del poeta d'uns tres metres d'altura que presidia l'escenari.

La revista *Ressorgiment* també prestà atenció a la commemoració. En el número de maig de 1945, a la portada, compartint-la amb un article que s'alegra de la fi de la Segona Guerra Mundial, n'hi ha un de dedicat a Verdaguer, signat per Pere Mas i Perera, reivindicant la figura poètica però també la cívica en un recorregut per la seva vida.³⁸ El complementava un altre article de Gràcia B. de Llorenç que feia una glossa de la personalitat del poeta a partir, sobretot, de les evocacions d'altri (Ruyra, Falp i Plana, Maragall, Rovira i Virgili i José León Pagano), i acabava amb una glossa molt personal de l'efecte que sempre li havien produït els *Idil·lis i cants místics*.³⁹ En el mateix número es donava notícia de l'acte d'homenatge que se li oferiria al Teatro Presidente Alvear el dilluns 28 de maig, a les 10 del vespre i es conclouïa: «Per la qualitat artística dels elements esmentats i donada l'alta significança de l'acte, creiem que els catalans de Buenos Aires ompliran aquell dia l'espaiós Teatre Alvear.»⁴⁰ La crònica detallada de l'acte aparegué en el número següent.⁴¹

37. «Homenatge a Jacint Verdaguer en el seu centenari». *Catalunya*, núm. 175 (juny de 1945), p. 12 i 20.

38. «Verdaguer». *Ressorgiment*, núm. 346 (maig de 1945), p. 5623-5624.

39. *Ibidem*, p. 5630-5631.

40. *Ibidem*, p. 5629.

41. «L'homenatge a Jacint Verdaguer». *Ressorgiment*, núm. 347 (juny de 1945), p. 5639-5640.

A Colòmbia i Costa Rica

Ressorgiment es feia ressò de la celebració a Bogotà dels Jocs Florals de la Llengua Catalana al Teatro Colón⁴² i donava notícia que, entre les lectures, a banda de les composicions premiades amb l'englantina i la viola, van ser llegits fragments de *Canigó* i el tenor Ernesto Baraya, de l'Ópera Nacional, cantà «L'emigrant».

El volum,⁴³ que recollia els treballs premiats, és presidit per una referència explícita a la commemoració del centenari de mossèn Jacint Verdaguer i portava l'efígie del poeta amb un dibuix. A més, s'hi reproduïx un fragment de l'estudi crític de «Mossèn Jacint Verdaguer. Su vida y su obra», de Juan Manuel Arrubla, que guanyà el Premi de Comunitat Catalana de l'Argentina, amb 100\$. En el certamen també s'hi van presentar dos treballs més: «En el centenari de la naixença de Jacint Verdaguer i Santaló» i «Jacint Verdaguer, el poeta de la Pàtria», tots dos procedents de l'Argentina.

Encara una nota sobre el centenari ens informa que la Secció de Bogotà de la Comunitat Catalana de Colòmbia organitzà una conferència dictada per Juan Manuel Arrubla, presentat per Josep Maria Espanya, antic conseller de la Mancomunitat de Catalunya, en el Saló de Conferències de la Biblioteca Nacional.⁴⁴

El mes de setembre de 1945, a iniciativa del Consell de Comunitat Catalana de Centre Amèrica es va commemorar el naixement de Verdaguer a Costa Rica amb «l'adhesió d'importants institucions culturals de San José».

El dia 3, en la sala d'actes del «Colegio Superior de Señoritas», Llorenç Vives va dissertar sobre la personalitat del poeta, seguit de diverses recitacions de poemes i la interpretació d'«El filador d'or» per un cor de senyoretetes. L'acte fou transmès per la radiodifusora Atenea.

42. «Els Jocs Florals de la Llengua Catalana». *Ressorgiment*, núm. 347 (juny de 1945), p. 5640.

43. *Jocs Florals de la Llengua Catalana. Any LXXXVII de llur restauració i centenari del naixement de mossèn Jacint Verdaguer*. Bogotà, 13 de maig del 1945, 176 pàgines més XVI fotografies.

44. *Ibidem*, p. 166.

El dia 8 se celebrà un altre acte en el «Liceo de Costa Rica», en el qual tornà a parlar el professor Vives i el professor Azofeiza dissertà sobre «El mar en la poesía de Verdaguer». Encara, el dia 11, coincidint amb la festa commemorativa de l'Onze de Setembre, es va fer un acte central al teatre nacional cedit per les autoritats del país, en el qual Vives tornà a glossar la figura de Verdaguer i l'escriptor costarriqueny Roberto Brenes Mesén desenvolupà el tema «La Atlántida, poema épico catalán».

El cronista destaca la important cooperació de la premsa en la difusió dels actes, especialment, del *Diario de Costa Rica*, que dirigia el català Cebrià Güell.⁴⁵

El ressò de les commemoracions del 1952

Per la informació de la qual disposem podem afirmar que el ressò a l'exterior de la commemoració dels cinquanta anys de la mort de Verdaguer no tingué la transcendència de la de 1945.

A Madrid, se li dedicà un monument al Parque del Retiro, projectat el 1952 i inaugurat el 1961. Així, el setmanari *Revista*, editat per Puig Palau, es feia ressò de la decisió de l'alcalde de Madrid, conde de Mayalde, de dedicar-li l'homenatge, que consistí en una setmana d'actes d'homenatge de l'Ajuntament de Madrid («Semana de homenaje a Verdaguer»). La mena d'editorial que anava en portada deia: «*Revista*, al igual que todos los hijos de Barcelona y de la tierra catalana, siente una íntima satisfacción por esta noticia y ve en ella un paso más por el camino que desde la aparición de estas columnas se ha preconizado y propugnado. El del diálogo y constante relación entre las dos ciudades que en este momento de la Historia construyen España.» De fet, s'hi fa una referència explícita a la trobada, entre d'altres, de Carles Riba i Dionisio Ridruejo, a Segovia. I acabava amb aquestes significatives paraules: «Por esta razón, los actos de cordialidad, como el que motiva estas líneas, son más preciosos y significativos de que en España, al contrario de la Dinamarca hamletiana, hay mucho que está sano y entero.»⁴⁶

45. «Els catalans de Costa Rica celebren el centenari de Verdaguer». *Ressorgiment*, núm. 351 (octubre de 1945), p. 5705.

46. «Verdaguer en Madrid». *Revista*, núm. 31 (13 de novembre de 1952), p. 1.

Mesos després, en una nota editorial, la direcció de la revista encara es queixava del buit que alguns comentaristes de l'*ABC* i *Arriba* havien dispensat a la biografia que acabava de publicar Sebastià Juan Arbó sobre el poeta.⁴⁷ De fet, no podem obviar que aquest clima de «diàleg» amb Verdaguer com a bandera menys incòmoda es produïa poc després de celebrar la trobada de poetes de Segòvia, del 17 i el 24 de juny de 1952. A l'Ateneo Científico, Literario y Artístico de Madrid, a iniciativa del president de la institució, Florentino Pérez-Embid, es preparà, per a finals d'any, la *Semana verdagueriana* que coincidí amb la iniciativa de col·locar al Parque del Retiro un bust del poeta. A l'Ateneo, a més, s'hi va organitzar un cicle de conferències a càrrec de Llorenç Riber, Josep Miracle, Llorenç Gomis, Josep Maria de Sagarra i Sebastià Juan Arbó. Significativament, tot i l'aparent apertura del règim cap a les «literaturas regionales» en una carta interna de Pérez-Embid a Santiago Galindo, secretari de l'Ateneo, a l'hora de valorar el nom dels possibles conferenciants, li diu: «Desde luego, no a Carlos Riva [*sic*], ni a ninguno de los catedráticos de la Universidad».⁴⁸

A París, amb data de març-abril de 1953, amb nou mesos de retard, aparegué un número doble de *Presència Catalana*, editat per l'Institut Català d'Art i Cultura, dedicat a homenatjar a Verdaguer amb una portada dibuixada per Emili Grau Sala i amb il·lustracions de Mentor Blasco, Martí Bas, Antoni Clavé, Marc Cardús i Roger Astruc.⁴⁹ S'hi reproduïen textos diversos del poeta que il·lustraven el tema dels diferents articles de Ventura Gassol (*Facint Verdaguer, poeta nacional de Catalunya*, amb «L'emigrant» i «Don Jaume a Sant Jeroni»); Ambrosi Carrión (*Facint Verdaguer, poeta èpic*); Carles Grandó (*Canigó*); Enric Guíter (*El rei del Pirineu*, amb «L'incendi dels Pirineus» i «La Maleïda»); Josep Maria Tarragó (*Facint Verdaguer, poeta líric*, amb «La mort de l'escolà»); Josep Salvat (*Facint Verdaguer, poeta místic*, amb «Sant Francesc s'hi moria»), Carles Cardó (*Facint Verdaguer, salvador de la llengua catalana*, amb «El santuari de la Mare de Déu

47. «Madrid-Barcelona». *Revista*, núm. 39 (8 de gener de 1953).

48. Cf. GASSOL BALLEST, Olívia. *op. cit.*, p. 276, nota 15. La conferència de Riber no era inèdita, ja que es tractava del text publicat a *Boletín de la Real Academia Española* (1945).

49. *Presència Catalana*, núm. 3 i 4 (març-abril de 1953), 50 p.

del Mont»); Enric Roig Querol (*Jacint Verdaguer i el seu mestratge*, amb «La tomba de Verdaguer», de Joan Maragall i «El Rosselló») i Gabriel Nogués (*Jacint Verdaguer, poeta popular*, amb «La barretina»). Musicalment hi ha les aportacions de Pau Casals que musicà «El lliri blanc» i de J. Roca i Carbonell que ho féu amb l'«Himne a Verdaguer», amb lletra de J. M. Tarragó.

Des de Mèxic, en la revista *Pont Blau*, acabada d'aparèixer, Manuel Duran dedicà una anàlisi valorant l'actualitat de mossèn Cinto.⁵⁰

Germanor, des de Santiago de Xile, també es féu ressò de l'efemèride amb un editorial que relacionava la commemoració amb la de 1945, reconeixent que en aquesta ocasió tot havia estat més íntim i modest. Es commemorà l'esdeveniment el dia 2 d'agost al local del Centre Català. La conferència anà a càrrec, de nou, de Xavier Benguerel. Es recitaren poemes i cantà cançons verdaguerianes l'Orfeó Català, Ramon Muguruza i Montserrat Julió.⁵¹

A Buenos Aires, de nou, les pàgines de *Ressorgiment*, tornaren a homenatjar Verdaguer. El mes d'abril un editorial-convocatòria ja avisava sobre la necessitat de no oblidar el cinquantenari de la mort del poeta. S'hi deia entre altres coses: «No sabem si a Catalunya serà recordat aquest 50è aniversari de la mort de Verdaguer. El que sí sabem és que no ho serà amb llibertat, és a dir dignament. La grapa de l'opressor, aferrada encara damunt el coll de la nostra pàtria, malda per acabar-la d'ofegar. I si algú vol honorar la memòria preclara de Mossèn Cinto, haurà de fer-ho en forma clandestina.»⁵²

La resposta ja devia estar preparada perquè el mes de juny la revista va dedicar un número monogràfic a Verdaguer. L'editorial tornava a ser combatiu i deixava ben clara la voluntat instrumentalitzadora de la simbologia del personatge: «Verdaguer, però, amb el seu geni poètic i el seu fervor patriòtic ens en facilità una d'arma que és la millor per a la defensa del nostre esperit nacional i els nostres

50. «Actualitat de mossèn Cinto». *Pont Blau*, núm. 1 (setembre de 1952), p. 18-19.

51. «Homenatge a Jacint Verdaguer». *Germanor*, núm. 576-577 (juliol-agost de 1952), p. 1-2.

52. «Un cinquantenari que caldria no oblidar». *Ressorgiment*, núm. 429 (abril de 1952), p. 6943.

drets a la llibertat: la llengua.[...] Amb aquesta arma la nostra pàtria és invencible.»⁵³ El número reproduïa «La nit de sang» del poeta i comptà amb col·laboracions de Pere de Berguedà, Emili Granier-Barrera, Miquel Ferrer, Francesc Arnó i Martí Soler Vinyes, a més de poemes dedicats al poeta de Gràcia B. de Llorenç i Ventura Gassol.

En el número de juliol es donava la segona part de l'article de Francesc Arnó.⁵⁴

Conclusions

1. Les dues aportacions de més gruix material i intel·lectual foren les publicades a París (*Miscel·lània Verdaguer*, 1945 i *Presència Catalana*, 1953) i, més modestament a Buenos Aires (*Catalunya*, 1945). Totes tres representen un primer intent de sistematització i anàlisi acadèmica després de la mort del poeta.
2. La majoria de grups i grupuscles amb unes mínimes plataformes de difusió s'aferraren a les commemoracions verdaguerianes per fer sentir el seu catalanisme de l'exili estant.
3. Des de l'interior, i a partir dels primers diàlegs entre intel·lectuals espanyols i catalans, es trobaren fórmules molt neutres ideològicament per evidenciar de forma interessada la catalanitat asèptica de la figura i l'obra de Verdaguer.
4. Tota la intel·lectualitat de l'exili amb col·laboracions puntuals de l'interior, de dretes i esquerres, feu pinya juntament amb alguns mecenes per fer sentir la veu de la catalanitat. A Sud-amèrica, els casals catalans més potents (Santiago de Xile i Buenos Aires), estigueren a l'alçada de les circumstàncies.
5. Tant les manifestacions de l'interior com les de l'exili foren una important exaltació de l'esperit de resistència, de continuïtat i d'esperança en el futur.

53. «L'arma millor». *Ressorgiment*, núm. 431 (juny de 1952), p. 6975.

54. «El calvari de Mossèn Cinto i II». *Ressorgiment*, núm. 432 (juliol de 1952), p. 6993-6994.